

HORVÁTH FANNI

AZ ÉLETFOGYTIG TARTÓ SZABADSÁGVESZTÉS ALAPJOGI SZEMPONTBÓL, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A TÉNYLEGES ÉLETFOGYTIG TARTÓ SZABADSÁGVESZTÉSRE

Absztrakt

Jelen tanulmány vizsgálati középpontjában az életfogytig tartó szabadságvesztés, különös tekintettel a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alapjogi, büntetőjogi, büntetés- végrehajtási vonatkozásai és problémái állnak. A halálbüntetés abolíciója óta ez a legsúlyosabb büntetési nem, így mind a szakma, mind a közvélemény oldaláról kiemelt figyelem övezi. A büntetés megfelelő végrehajtásának vonatkozásában meghatározó az 1977. június 21-i Német Szövetségi Alkotmánybírósági határozat. Ebből kifolyólag, illetve a humanizmus elvéből következően is, számos kérdés megfogalmazódik a büntetéssel szemben: egyáltalán van-e létjogosultsága a jogrendben, embertelen büntetésnek minősül-e?

Kulcsszavak: tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, 1977. június 21-i Német Szövetségi Alkotmánybírósági határozat, reményhez való jog, de iure és de facto mérsékelhetőség, Emberi Jogok Európai Bírósága

BEVEZETÉS

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (továbbiakban: TЭСZ) alapjogkonformitása hosszú ideje vita tárgyát képezi egész Európában.¹ Európa egyes államainak alkotmánybíróságai közül 1977. június 21-én nagyhatású döntést hozott a Német Szövetségi Alkotmánybíróság (*Bundesverfassungsgericht*), amelyben a testület az emberi méltósággal összeegyeztethetetlennek nyilvánította a büntetést. A határozat nyomán Európa valamennyi tagállamában megkérdőjelezték ezen büntetés alkotmányosságát, valamint az Emberi Jogok Európai Bírósága a Kafkaris ügytől kezdve, egészen *Vinter and Others v. United Kingdom* ügyig meghatározó elveket fektetett le a megfelelő végrehajtás érdekében. Utóbb említett ítéletben kimondta, hogy a TЭСZ sérti az Emberi Jogok Európai Egyezményének (továbbiakban: Egyezmény) 3. cikkét, amely kimondja: „*Senkit nem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.*”²

1. A TÉNYLEGES ÉLETFOGYTIG TARTÓ SZABADSÁGVESZTÉS ALAPJOGI ÉS BÜNTETŐJOGI VONATKOZÁSAI

A TЭСZ jogrendszerünk legsúlyosabb büntetési nemeként van jelen. A szankció szoros összefüggést mutat számos alapjogunkkal, amelyek a szankció végrehajtása során jelentősen sérülhetnek. Elsősorban az emberi élethez és emberi méltósághoz való jogunkat emelném ki, amely anyajogként való értelmezésével kitűnik többi alapjogaink közül. Továbbá ez képezi emberi mivoltunk magját, amely során az ember alany marad, sohasem tárgy.³ Emberi létünk fakad belőle, amelynek során egy abszolút tilalom fogalmazódik meg vele szemben, még pedig, hogy semmilyen más alkotmányos érdek nem képezheti mérlegelés tárgyát vele szemben. A büntető jogalkalmazás immanens részét képezi az egyén alapvető jogainak korlátozása, így elvárásként fogalmazódik meg a büntetőhatalom korlátok közé szorítása. Egy alkotmányos államban a büntetőhatalom nem élvezheti korlátlanosságát, csak megfelelő felhatalmazás és indokok mellett avatkozhat be az egyén jogaiba és szabadságába.⁴

¹ GÖNCZI Gergely: A tényleges életfogytiglanra ítélték kötelező kegyelmi eljárása a brit határozatokat elbíró strasbourgi joggyakorlat fényében, *in Magyar Jog*, 2015/9. szám, 490.

² Emberi Jogok Európai Egyezménye, 3. cikk

³ GÖNCZI Gergely: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alapjogi vonatkozásai. Alkotmányos büntetőjog és a strasbourgi joggyakorlat, *in Acta Humana*, 2015/2. szám, 10.

⁴ JUHÁSZ Zoltán: Jog a reményhez, *in Fundamentum*, 1998/4. szám, 88.

A büntetés-végrehajtás keretét az emberi méltósághoz és személyi szabadsághoz való jogunk adják.⁵ Az EJEE 5. cikk (1) bekezdés a) pontja a személyi szabadsághoz és biztonsághoz fűződő jog keretében rendezi az alapjog korlátozhatóságát, amikor kimondja „*Mindenkinek joga van a szabadságra és személyi biztonságra. Szabadságától senkit sem lehet megfosztani, kivéve az alábbi esetekben és a törvényben meghatározott eljárás útján/ törvényes őrizetben tartás az illetékes bíróság által történt elítélést követően [...]*.”⁶ Tehát csak a bíróság által, törvényesen lefolytatott eljárásban, az elérni kívánt céllal feltétlenül szükséges és arányos mértékben eshet korlátozás alá. Önmagában az életfogytig tartó szabadságvesztés számos alapjog sérelmével jár, azonban ez a büntetőjog által kitűzött legitim célnak meg kell, hogy feleljen és a korlátozás során az arányosság követelményére figyelemmel kell lenni. Ügyelni kell arra, hogy az alapjog korlátozás nem járhat a lényeges tartalom kiüresedésével, ami alapvetően is sérelmes helyzetet vonna maga után. Felmerülhet a kérdés a TÉSZ kapcsán, hogy megvalósul-e a lényeges tartalom kiüresedése azzal, hogy a büntetés lényegében teljesen megfosztja az elítéltet személyi szabadságától.

A szakirodalomban kétféle álláspont alakult ki a TÉSZ büntetőjogi indokoltságának és végrehajtásának vonatkozásában. Egyrészt megemlítendő azon álláspontot képviselők köre, akik TÉSZ-t embertelen büntetésnek vallják, ami nem szolgálja a reintegrációs/ reszocializációs célt. Másik csoport képviselői pedig úgy gondolják, hogy a TÉSZ az egyetlen büntetés, amivel a súlyos bűncselekmény elkövetőit ki lehet zárni a társadalomból, ezzel szolgálva az állami önvédelem elvét, amely során az állam védi önmagát és tagjait az elkövető teljes izolálásával.⁷ Dávid Lilla újító gondolatában a sértett oldaláról közelíti meg a TÉSZ-t. Véleménye szerint a végleges elzárás jelenthet az „áldozatnak” reménységet az elítélt reménytelenségében. Az államnak mérlegeléstől függetlenül kell biztosítania számára a személyi szabadsághoz való jog teljes érvényesülését és a végleges nyugalmat, szorongástól mentes életet, amitől a felülvizsgálat lehetséges hibái fosztaná meg a sértettet és hozzátartozóit az elkövető szabadulásával.⁸

Fő kérdésként merül fel, hogy előre kijelenthető-e az elítélt alkalmatlansága reszocializációra, amelynek következtében kizárják őt a feltételes szabadlábra helyezés kedvezményéből. Az elkövetők számára bizonytalanságot kelt a büntetés határozatlan tartama, ezért a bizonytalanság kiküszöbölése, tehát a jogbiztonság megteremtése elvárható feladat egy jogállamban. A különböző álláspontok központi elemét képezi, az az ellentét, ami az aránytalan alapjogkorlátozás és a társadalom védelme, megelőzés érdeke között húzódik. A TÉSZ támogatóinak legfőbb érve, hogy a halálbüntetés eltörlése óta ez a szankció alkalmas a legsúlyosabb bűncselekmény elkövetőit kizárni a társadalomból. „*A büntetés hatékonyan szavatolja a társadalom védelmét, egyben kiküszöböli a halálbüntetés rizikófaktorát, hogy az esetlegesen alaptalanul elítélt személyeket ez utóbbi büntetés esetén rehabilitálni lehetetlen.*”⁹ A TÉSZ a speciális prevenció mellett a generális prevenciót is szolgálja. A közösség jogainak védelme – mint például az élethez való jog – csak az egyén alanyi jogainak korlátozásával érhető el. Ez alapján a bűncselekményt elkövető személy jogainak korlátozásával lenne lehetséges az emberi jogok védelme, tehát az egyén jogai korlátozhatók. Sosem kaphatnak nagyobb hangsúlyt az egyén jogai a közösség érdekeivel szemben. Mégis fontos hozzáfűzni, hogy egy alkotmányos jogállamban csak szükséges és céllal arányos mértékben lehet szó korlátozásról. A TÉSZ alapvetően korlátozza személyi szabadsághoz való jogot, de nem aránytalan, ha ez a „*társadalom tagjainak élethez való elidegeníthetetlen, alapvető jogának megvédéséhez szükséges.*”¹⁰ Ebből következik a tetterányosság elvének érvényre juttatása, ami a TÉSZ-t támogatók másik főbb érvét képezi. A legsúlyosabb – rendszerint az emberi élet kioltásával járó – bűncselekmények ellen, csak is olyan szankció szabandó ki, ami igazodik az elkövetett cselekmény súlyához (proporcionalitás).¹¹

⁵ LUKÁCS Krisztina: Gondolatok a szabadságvesztés honi ellenőrző rendszeréről, in Czine Ágnes- Domokos Andrea-Lukács Krisztina (szerk.): *Studia in honorem Mihály Tóth*, 2021, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Bp., 318.

⁶ EJEE, 5. cikk (1) bekezdés a) pont

⁷ POLGÁR Péter: *Ad dies vitae. Az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozása, gyakorlata és végrehajtása*, 2017, doktori értekezés Pécs, 36.

⁸ DÁVID Lilla: A kötelező életfogytig tartó szabadságvesztés értelmezése a Kúria 3/2020. számú büntető jogegységi határozata kapcsán, in *Magyar Jog*, 2021/11. szám, 671-81.

⁹ GÖNCZI Gergely: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi megítélése érvek, ellenérvek, in *Mailáth György Tudományos Pályázat*, 2014. 1-8. (elérhető: https://birosag.hu/sites/default/files/2018-08/18_dok.pdf , letöltve: 2021. 11. 16.)

¹⁰ POLGÁR András: Mi lesz veled TÉSZ? A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi megítélése, érvek, ellenérvek., in *Büntetőjogi tanulmányok XVI.*, 2015, Veszprém, 87.

¹¹ MAILÁTH: *i.m.* 1-8.

A büntetés-végrehajtást is több feladat terheli a fogvatartottak tekintetében. A büntetés-végrehajtás kitűzött célja a reintegráció és speciális prevenció, azonban ezen alapvető tevékenysége megkérdőjeleződik, ha hiányzik a reszocializációra való törekvés. A büntetés-végrehajtás felkészíti az elkövetőket a végrehajtás utáni önálló életre, csakhogy a teljes és végleges izolálással feleslegessé válik e kötelessége.¹² A TÉSZ tárgyalásakor azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a hosszú tartamú fogva tartás következtében az elkövetők személyiségében változások következhetnek be. Az elzárás jelentős nyomást gyakorol a bűnelkövetőre, amelynek köszönhetően kialakul benne egyfajta kilátástalanság érzés, ennek nyomán kifejtethet támadó tevékenységet, mert ő már „semmit sem veszíthet”. Speciális, személyre szabott végrehajtási mód lenne az, ami megfelelő biztonsági garanciát tudna nyújtani, emellett hozzájárulna ahhoz, hogy az elkövetőben olyan elképzelés alakuljon ki már büntetése megkezdése elején, ami börtönbeli helyzetét megkönnyítené.

2. 1977. JÚNIUS 21-I NÉMET SZÖVETSÉGI ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG HATÁROZATA

A Német Szövetségi Alkotmánybíróság (továbbiakban: Német AB) 1977. június 21-i határozata kardinális jelentőségű az életfogytig tartó szabadságvesztés megítélése szempontjából.¹³ Domináns, mert későbbiekben iránymutatóként szolgált az EJEB vonatkozó joggyakorlatára.

A Német AB által megvizsgált ügyben az elkövetőket életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, mert az esküdszék szerint a határozott tartamú szabadságvesztés nem lett volna elegendő büntetés a bűncselekmény tárgyi súlyára tekintettel.

A büntetés Btk.-beli rendelkezésének alkotmányosságával kapcsolatban megvizsgálta a testület az emberölés és gyilkosság ősi dichotómiáját.¹⁴ A vizsgálat során arra a következtetésre jutott, hogy a gyilkosság bűncselekménye indokolta az életfogytig tartó szabadságvesztés bevezetését, míg az emberölés vonatkozásában a bíró számára megnyílik a mérlegelés lehetősége, hogy a büntetést az elkövető társadalomra veszélyessége alapján szabja ki. Itt rávilágítanak az emberölés és gyilkosság közötti különbségtételre. A gyilkosság a német szóhasználatban „Mord”-ként jelenik meg. Gyilkos az, akit ölési vágy, nemi vágy kielégítése, kapzsiság vagy egyéb aljas indok – mint bosszú – vezérel a cselekménye során, azt alattomosan, kegyetlenül vagy közveszélyes eszközzel – mint bombával követi el, ami alkalmas több személy megölésére – követi el, azt más bűncselekmény leplezése céljából vagy más deliktum lehetővé tétele miatt teszi. Az ilyen bűnök elkövetőket a törvény legalább életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegeti. Az emberölést, tehát „Totschlag”-ot az követi el, aki nem gyilkos. Rá a törvény 5-10 évig terjedő szabadságvesztés büntetést ír elő, de különösen súlyos esetben életfogytig tartóval is fenyegethető.¹⁵ Az, hogy az elkövető melyik bűncselekményért fog felelni, az okok és az esemény menetén fog múlni. Mindkét deliktum szándékosan követhető el, így ez nem szolgálhat megkülönböztető kritériumként, azonban, hogy valakit gyilkosságért elítéljenek legalább egy feltételnek teljesülnie kell. Mivel a Német AB a legfőbb problémát végrehajtásban látja, a következőkben az erre vonatkozó testületi álláspont kerül kifejtésre.

2.1 Az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtási rendelkezésének alkotmányossága

A korábbi ítélkezési gyakorlat és a lakosság nagy része természetesnek vette az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazását, azonban sem a társadalom véleménye, sem a politikai megfontolások nem szolgálhatnak elegendő indokkal egy alkotmányellenes rendelkezés fenntartásához. A testület álláspontja szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés fenntartása legfőképp a büntetőjog társadalomvédelmi funkciójából, a közösségi élet értékeinek védelméből ered. Az elrettentés a javulás mellett a megtorlást is szolgálhatja, de mivel ezek a hatások nem igazolhatók empirikusan, ezért nem képezhetik alapját az életfogytig tartó büntetésnek. A büntetési rendszer fő és elsődleges céljának a rehabilitáció kéne, hogy legyen, mert a szabadságvesztés káros következményeinek ellensúlyozására szükség van. Egy emberi méltóság elvén alapuló, humánus börtönrendszerben az embert nem degradálják tárggyá, hiszen a legsúlyosabb bűnök elkövetőket is megilleti, hogy emberi méltóságuktól ne fozsák meg őket. Ezek alapján megállapítható, hogy az emberi méltóság és jogállamiság elvéből levonható következtetések befolyásolják a büntetés megítélését.

¹² POLGÁR: *i.m.* 85.

¹³ CZINE Ágnes: Életfogytiglan, élethossziglan a büntetés végrehajtási intézetben, avagy 40 évig tartó remény?, *in Miskolci Jogi Szemle*, 2019/2. különszám, 1. kötet 149.

¹⁴ BVerfG, Urteil vom 21.06.1977, 253. pontja (elérhető: <https://openjur.de/u/60105.html>, letöltve: 2021.11.10.)

¹⁵ Strafgesetzbuch, §211.

Az emberi méltóság védelme és tiszteletben tartása alkotmányos követelmény. Szabad emberi személyiség és méltóság a legmagasabban védendő jogok közé tartozik. Ennek védelme az állam elsőrendű feladata. Ez az elv az embert egy közösséghez kötődő lényként értelmezi, azonban ez a kötelék nem lehet korlátlan, mert a személynek el kell viselnie cselekvési szabadságának akadályait, figyelemmel arra, hogy ez nem járhat személyi függetlenségének csorbításával. Ezért ellentétes az, ha az embert pusztá tárgyként kezelik, önálló személyként való elismerése nélkül. Tehát az emberi méltóság parancsa, hogy tilos a kegyetlen, megalázó, embertelen bánásmód. Ennek az elvnek be nem tartásával a védett társadalmi értékek sérülnének és az elkövetőt a bűncselekmény elleni küzdelem tárgyává tenné. A jóléti állam elve – amit a Német Alaptörvény deklaráál –, kifejti, hogy az államnak meg kell teremteni a lét minimumát, ami a tisztességes élet. Nem alkotmányos az a rendelkezés, amely erőszakkal fosztaná meg szabadságától a valamikori szabadulás reménye nélkül. Az életfogytig tartó szabadságvesztés tartamát és hatásait a szabványoknak megfelelően volt köteles vizsgálni az Alkotmánybíróság, amiből az Art.1. Abs. 1 GG megsértése következik.¹⁶

Az emberi méltóság megsértését a Német AB elsősorban a bebörtönzés alatt bekövetkezett személyiség változásokban látja. Ezzel kapcsolatban a testület rávilágított Liepmann által kidolgozott „Dreiphasentheorie” elméletére, ahol a börtönbüntetést három szakaszra osztja az elítélt pszichikai állapota alapján. Az első szakaszban a magas izgalom állapota dominál mély depresszióval párosulva. A büntetés-végrehajtási intézetbe való bezárással az elkövetőben elindul a gondolat, hogy ez örökre fog szólni. Szellemi erői kezdenek összeomlani, ezért az agresszió és Zuchthausknall veszi át a terepet.¹⁷ Második szakaszra jellemző az elkövetőben zajló önmegőrzés folyamata, küzdés, hogy mentálisan és fizikailag is ép maradjon. Egy ideiglenes állapot gondolatába kapaszkodik ennek megtartása érdekében. A harmadik szakasz Liepmann szerint a legsötétebb időszak, mert itt az elítélten eluralkodik a lemondás érzete, a csalódottság, ami az idegrendszert is károsíthatja. A fogoly elkezd érezni a céltalanságot, a társadalom gyűlöletét teljes mértékben magára veszi, ezáltal visszavonul a reménytől és elkezdődik belső létének megsemmisülése, aminek következtében nem akarja meghosszabbítani az életét.¹⁸ Liepmann teóriájával szemben van egy másik csoport, akik szerint e vizsgálati eredmények nem engedhetnek megbízható következtetéseket levonni a jelenlegi helyzetre, így további kutatásokra van szükség. A megszerzett adatok alapján kialakítottak három csoportot, amelyekbe az elítéltek besorolhatók.¹⁹ Első csoport alapján a hosszú távú szabadságvesztés közel sem olyan káros és nehéz az elítéltekre nézve, mint ahogy Liepmann felvázolta. A második csoportba azok az elkövetők tartoznak, akikben már fellelhető a károsodás, azonban azok megfelelő kezeléssel ellensúlyozhatók. Harmadik csoportba tartozók mintáját tanulmányozva, kételkedni kezdenek abban, hogy a foglyok életképességét oly mértékben károsítaná a büntetés, hogy az megakadályozná a társadalomba való visszailleszkedést.

Láthatóan eltérő érvek alapján az Alkotmánybíróság azzal az állásponttal értett egyet, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés fenyegetését alkotmányosan szükséges értelmes, megszervezett kezelési rendszerrel kiegyesíteni. A börtönök is kötelesek részt venni a rehabilitációban, hogy ellensúlyozzák a káros hatásokat, ez alkotmányosan megalapozott feladat, így ha elvégzik jelentősen hozzájárulnak a változás megelőzésében. Elfogadható célnak tekinti a testület egy reszocializációt célzó kezelés meglétét, amellyel a rehabilitáció alkotmányos követelménye megfelelne a társadalom énképének, központban az emberi méltóság és jóléti állam eszményével.²⁰ Tehát lehetőséget kell biztosítani a visszailleszkedésre, amihez az államnak elsőrendű kötelezettsége a feltételek biztosítása, hogy sikeres legyen. A büntetés-végrehajtási intézetekben meg kell szervezni azon végrehajtási eszközöket, módokat, amelynek segítségével a szabadon bocsátás után az egykori elkövető felelősségteljes és „normális” életre lesz képes. Összességében ez azt jelenti, hogy egy humánus börtönrendszer kiépítése egyrészt megoldást jelentene a károsodás enyhítésére, megelőzésére.

A másik probléma a Német AB álláspontja szerint a kegyelem intézményében rejlik. Felvetődhet a kérdés, hogy sérti-e az emberi méltóság követelményét, ha az elkövető társadalomra veszélyessége indokolja azt, hogy kiszabják rá a büntetést és emiatt kegyelmet nem kaphat. Ebből a nézőpontból mellékesen megjegyezhető, hogy alkotmányossági szempontból lényegtelen, hogy a szabadságelvonás elővigyázatossági

---

¹⁶ BVerfG, 143. pontja

Art. 1. Abs. 1 GG: „Die Würde des Menschen ist unantastbar. Sie zu achten und zu schützen ist Verpflichtung aller staatlichen Gewalt.” = Emberi méltóság védelme

¹⁷ BVerfG, 149. pontja

Zuchthausknall = fegyház büntetés alatti megőrzés

¹⁸ BVerfG, 152. pontja

¹⁹ BVerfG, 159. pontja

²⁰ BVerfG 175. pontja - Art. 2 Abs. 1 mit Verbindung Art. 1 GG

intézkedésként vagy büntetésként szolgál. Mindenekelőtt figyelemmel kell lenni az arányosság követelményére.

A harmadik cikkre vonatkozó AB álláspont szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés akkor nem sértené a kínzás tilalmának elvét, ha az állam lehetőséget biztosítana a büntetés mérséklésére, csökkentésére, akár megszüntetésére a feltételes szabadlábra bocsátás céljából. A büntetés mérsékelhetőségét egy olyan felülvizsgálati rendszerben látta biztosítottak, ahol figyelemmel vannak az elítélt személyiségében bekövetkezett változásokra, a rehabilitációban tett előre lépésekre, így ezen indokok alapul vételével vizsgálható, hogy a büntetés legitim célja megalapozott-e.²¹ Mindamelllett hozzá kell tenni, hogy a jogbiztonság elvének az felelne meg, ha az elkövető már a büntetés kiszabásakor tisztában lenne azzal, hogy mit kell tennie, hogy feltételes szabadlábra bocsátását megfontolják.

Vannak tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést támogató érvek, amelyek fő támpontja az, hogy létezik egy olyan bűnözői kör, ahol a reszocializáció szóba sem kerülhet, egyetlen eszköz lehet velük szemben hatékony, ami a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazása.²² Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés politikai vetülete, hogy az emberek „igénylik”, mert a bűnözés e büntetési nem nélkül nem szorítható vissza. A büntetőpolitikai vetületből nézve kérdésként vetődhet fel, hogy ez a büntetés a bűnözési kontroll elengedhetetlen eszköze-e. Ebből a szemszögből nézve a szankció igazoltsága pönológiai probléma.²³ Azonban európai megítélések szerint a szankció önmagában nem minősül embertelen büntetésnek. A 3. cikk értelmében Egyezménybe ütközés akkor állapítható meg, ha szabadulás lehetőségének (prospect of release) hiánya merül fel, mert nincs megfelelő felülvizsgálati mechanizmus, ami ezt biztosítaná.

A testület álláspontja szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés akkor egyeztethető össze az emberi méltóság és szociális állam követelményével, ha az elkövetőnek tényleges, valóságos, realizálható esélye van a szabadon bocsátásra. Nemcsak de iure, hanem de facto is kell ezt a mérsékelhetőséget garantálni. Az emberi méltóság lényegét sérti, ha az elítéltet megfosztják szabadulásának minden reményétől, tekintet nélkül jövőbeli fejlődésének alakulására.

2.2 Alkotmánybíróság döntése

Az Alkotmánybíróság az indokolásában kifejtettek alapján közvetett módon foglalt állást a TÉSZA alkotmányellenessége mellett. Az ítélet olyan elvi tételeket tartalmaz, ami alapjául szolgált az európai joggyakorlatnak, illetve az EJEB számos döntésében hivatkozási alapként jelenik meg a határozat. A határozat érveinek központi elemét képezi az emberi méltóság és a reményhez való jog. Kijelenti, hogy önmagában nem Egyezményesértő felnőtt elkövetővel szemben az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása, azonban az már aggályokat vethet fel, ha nincs biztosítva olyan felülvizsgálati mechanizmus, ami figyelemmel van az elkövető személyiségének lehetséges változásaira. Állásfoglalása alapján az elnöki kegyelem nem elég garancia a reményhez való jog érvényesülése tekintetében, ezért szükség van olyan kontrollrendszer bevezetésére, ami de iure és de facto is lehetőséget biztosít az elkövető valamikori szabadulására. Az elkövető fogva tartásának nem elegendő indoka a társadalom védelme, az elkövető veszélyességére tekintettel, mert a büntetés kiszabásakor nem jelenthető ki előre, hogy továbbiakban sem lesz alkalmas a „normális”, bűnözésmentes, önálló életre. A felülvizsgálati rendszernek olyan objektív indokokon kell állnia, ami figyelemmel van az elítélt reszocializáció felé tett tevékenységére. Humánus börtönrendszer kialakításával elkerülhető a fogva tartottak reménytelensége, depressziója, hiszen alkotmányos kötelezettségként írja elő a testület a büntetés-végrehajtási intézetek számára reintegrációban való tevékeny részvételt. Az Alkotmánybíróság olyan végrehajtási rendszert tekint megfelelőnek, ahol az emberi méltóság és az emberi mivolt védendő értéként kíséri végig a végrehajtást. Ezen alapvető értékek védelme az állam elsőrendű kötelessége. A végrehajtás nem eredményezheti az ember tárgyá történő degradálását, mert azzal az alapjog lényeges tartalma üresedne ki.

²¹ LÉVAY Miklós: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről különös tekintettel az emberi jogi szempontokra, in Fejes Zsuzsanna és Török Bernát, Pólay Elemér Alapítvány (szerk.): *Suum Cuique. Ünnepi tanulmányok Paczolay Péter 60. születésnapja tiszteletére*, 2016, Szeged, 593.

²² BANA Lajos: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés kiszabási gyakorlata, in *Magyar Rendészet* 2014/6. szám, 57.

²³ LÉVAY Miklós: *i.m.* 599.

3. EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK JOGGYAKORLATA AZ 1977. JÚNIUS 21-I NÉMET SZÖVETSÉGI ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI HATÁROZAT FÉNYÉBEN

Az 1977-es Alkotmánybírósági határozat az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban: EJEB) az életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos joggyakorlatára jelentős befolyást gyakorolt. Az első eset, ahol állást foglalt a TÉSZ és Egyezmény viszonyát illetően, a *Kafkaris v. Cyprus ügy* volt. Az ítélet tárgyát képezte a kötelezően kiszabandó életfogytig tartó szabadságvesztés intézménye. A kérelmet előterjesztők kérték a 3. cikk értelmében az egyezménysértés megállapítását, indoklásukban előadták, hogy az esedékes feltételes szabadlábra helyezés lehetőségének elvonása, a jogszabályi környezet megváltozása miatt bizonytalanságot keltett a jövőt illetően és ez elegendő 3. cikk sérelmének megállapításához. A büntetés mérséklésének kizárása megfosztotta szabadulásának reményétől. Az ügygel kapcsolatban Ciprus kormánya állást foglalt, hogy a büntetés nem mérsékelhetetlen, mert a köztársasági elnöki kegyelem *de iure* és *de facto* is lehetőséget biztosít a szabadulásra. Azonban a kormány elismerte, hogy kegyelmi eljárás szabályozása átláthatatlan, a köztársasági elnök nem köteles indokolni döntését és döntés ellen nincs helye jogorvoslatnak, így hiányosságok állnak fenn az intézményt illetően.

A felperes kérelmében hivatkozott az Egyezmény 3. cikkének, 5. cikk (4) bekezdésének és 7. cikkének sérelmére. Az EJEB a hivatkozott jogszabályi rendelkezéseket megvizsgálva megállapította, hogy nem történt jogsértés. Az elítélt vonatkozásában nem volt megállapítható a reménytől való megfosztottság, hiszen valós reményt nem táplálhatott azzal, hogy 2002-ben ténylegesen szabadulni fog, így az ezzel járó bizonytalanság nem éri el a 3. cikkel kapcsolatban azt a súlyossági szintet, aminek fennállta esetén az egyezménysértés realizálható. Az EJEB indoklásaként a következőket adta elő. A rossz bánásmódnak el kell érnie egy minimális súlyossági szintet, hogy a 3. cikk hatálya alá vonható legyen, ennek megállapítása az eset összes körülményétől függ.²⁴ Olyan körülmények közötti fogva tartás, ami összhangban van az emberi méltósággal, nem haladhatja meg a fogva tartással járó elkerülhetetlen szenvedést. Kiemelte, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása felnőtt elkövetővel szemben önmagában nem egyezménysértő, azonban nem csökkenthető tartama felvetheti a 3. cikk sérelmének kérdését. Megfelel a 3. cikknek, ha biztosítva van egy büntetést enyhítő, felfüggesztő, megszüntető felülvizsgálati rendszer. Ahol meghatározott idő letöltése után az elítélt ügyében felülvizsgálat indul, így nem mondható el, hogy megfosztották a reménytől, ez így van akkor is, ha kontroll feltételeként nincs meghatározva minimális időtartam és a feltételes szabadlábra helyezés lehetősége korlátozott.²⁵

Ebből következően nem válik „feloldhatatlanná” a büntetés attól a tényről, hogy a gyakorlatban teljes egészében le lehet tölteni a büntetést. Ugyanis elegendő a 3. cikk megfeleléséhez *de iure* és *de facto* csökkenthetőséget biztosító felülvizsgálati rendszer megléte. Az ítélezési gyakorlatból kitűnik, hogy feltételes szabadláb opciójának mérlegelését előíró rendszer megléte olyan tényező, amelyet figyelembe kell venni az életfogytig tartó szabadságvesztés 3. cikkel való összeegyeztethetőségének értékelésekor. Leszögezi, hogy egy állam büntetőrendszerének felülvizsgálata nem tartozik az EJEB ellenőrzése alá, feltéve, ha nem ellentétes az Egyezményben foglalt rendelkezésekkel.²⁶ Ennek értelmében az képezte vizsgálat tárgyát, hogy a kiszabott szankció adott körülmények között megszüntette-e a szabadulás alternatíváját. A ciprusi jog nem rendelkezik e büntetési nem minimális letöltendő tartamáról, illetve a jó magaviselet alapján történő szabadon bocsátásról sem, illetve nem szabályoz olyan minimum időtartamot, ami után a kegyelem kérelmezhető, ezáltal nem lehet szó arról, hogy nincs lehetőség a szabadlábra helyezésre. Az EJEB szerint ezek alapján a kérelmező nem hivatkozhat arra, hogy megfosztották a szabadulás lehetőségétől és ezáltal embertelen, megalázó bánásmódban részesült; azonban elismeri, hogy a jogszabályi változások aggodalmat okozhattak az elítéltnak, de nem merítette ki azt a minimális súlyossági szintet, ami a 3. cikk sérelméhez szükséges. Végső soron nem lehet azt állítani, hogy az elítélt jogosan bízhatott 2002-es szabadulásában. Minimális büntetési idő meghatározása nélkül letöltött szabadságvesztés szükségszerűen járt szorongással, bizonytalansággal, ami a kiszabott büntetés természetéből fakad, de nem indokolja az egyezménysértést. Tehát az EJEB végsősoron megállapította, hogy a 3. cikk sérelme nem történt meg.

Vinter and others v. United Kingdom ügy precedensértékűnek tekintendő, mert az EJEB ismét fontos elvi tételeket fogalmazott meg, megállapítva a 3. cikk sérelmét. Három egymástól független panaszos kérelmet a Nagykamara szoros tárgyi összefüggésük miatt összevontan tárgyalta. A panaszok tárgyát képezte az

²⁴ Case of *Kafkaris v. Cyprus* 21906/4., 12.02.2008, 20. pontja (elérhető: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-85019%22%5D%7D>), letöltve: 2021.11.25.)

²⁵ Uo. 98. pontja

²⁶ Uo. 99. pontja

életfogytig tartó szabadságvesztésből való szabadulás kérdése halálos betegség vagy súlyos cselekvőképtelenség esetén. Nagytanács az ügy kapcsán egyetértett abban, hogy súlyos aránytalanság megalapozza a 3. cikk sérelmét.²⁷ Az EJEB részben megismétli a Kafkaris-ügyben mondottakat, amely alapján a de facto csökkenthetetlen életfogytig tartó szabadságvesztés sértheti a 3. cikket. A Nagykamara előirányozta a hazai hatóságok számára a jogrendszer reformját, ahol felülvizsgálat útján biztosított a mérsékelhetőséget, valamint figyelemmel vannak személyiségben bekövetkezett változásokra, a rehabilitáció felé tett előre lépésekre és a társadalomra veszélyességre. Ezzel összefüggésben megállapítja, hogy a felülvizsgálati rendszer sajátosságainak meghatározása már az államok hatáskörébe tartozik, így az EJEB-nek nem feladata megszabni ennek módját és idejét, de támogatja olyan rendszer felállítását, ami garantálja a 25 éves felülvizsgálati időtartamot és az időszakonként történő megismétlését.

A testület álláspontja szerint a fogva tartás indokai között akkor van egyensúly, ha a büntetés folyamán ezen indokok változását figyelemmel kísérik, és ennek alapján a büntetés megfelelő pontján felülvizsgálatot végeznek. A 3. cikket a felülvizsgálat lehetőségének biztosításával kell értelmezni; vizsgálni, hogy a változásokra figyelemmel van-e további legitim célja az elzárásnak. Az életfogytiglanra ítélt jogosultak megismerni – a büntetés kiszabásakor – szabadlábba helyezésük feltételeit és felülvizsgálat módját, ha ez nincs, akkor a kiszabástól kezdve felmerül a 3. cikk sérelme. A bíróság szintén hangsúlyozza, hogy önmagában felnőtt elkövetővel szemben nem egyezményesértő életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása, különösen, ha kiszabása nem kötelező és az enyhítő, illetve súlyosító körülmények mérlegelésével került rá sor.²⁸ Az EJEB az 1977-es határozatra visszautalva, kiemeli, hogy az emberi méltósággal összeegyeztethetetlen, ha az állam erőszakkal fosztana meg egy személyt szabadságától anélkül, hogy legalább esélyt adna neki annak visszanyerésére.²⁹ Az európai és a nemzetközi jog is egyértelműen azt az álláspontot képviseli, hogy minden elkövetőnek, független a bűncselekmény jellegétől, fel kell ajánlani a rehabilitáció lehetőségét és ennek elérése esetén a szabadulást. Nem elegendő csupán azokat szabadon engedni, akik gyengélkednek vagy közel állnak a halálhoz.

A magyar vonatkozású ügyek tekintetében jelentős *Magyar L. v. Hungary ügye*, amely döntés a Kafkaris v. Cyprus és Vinter and others v. United Kingdom ügyben hozott ítéletek elvi tételeire építkezett. Magyar v. Hungary ügyben Magyar Lászlót és kilenc társát tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték több ember sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények elkövetése miatt.³⁰ A panaszos az EJEB-hoz fordult kiszabott TÉSZ miatt, hivatkozva arra, hogy a büntetés az Egyezmény 3. cikkébe ütközik. A Magyar-ügyben hozott döntésben megállapításra került, hogy az „Egyezmény részes államai számára biztosítani kell különösen súlyos bűncselekmények – mint emberölés – felnőtt elkövetőivel szemben az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazását.”³¹ E büntetés kiszabása nem ütközik az Egyezmény 3. cikkébe, ha annak kiszabása nem kötelező, független bíró jár el és enyhítő, illetve súlyosító körülmények mérlegelésével kerül kiszabásra. Ezzel összefüggésben az EJEB hangsúlyozza, hogy attól nem válik mérsékelhetlenné a büntetés, hogy az az elítélt élete végéig tart, ha de iure és de facto is van esélye a szabadulásra. A büntetés mérsékelhető tartamáról akként kíván meggyőződni a bíróság, hogy az állam által nyújtott felülvizsgálati lehetőség alkalmas-e a büntetés átváltoztatására, mérséklésére, megszüntetésére. A 3. cikk értelmezése megkívánja egy olyan felülvizsgálati rendszer kialakítását, amely a fogvatartott magatartásában bekövetkezett változásokra figyelemmel lehetővé teszi a szabadulás megfontolását, vizsgálva, hogy a büntetésnek van-e a további pönológiai indoka. Ezen elvi tétel alapján az EJEB szerint a hazai jog nem garantálja ezt a biztosítékot. Megállapítható tehát a 3. cikk sérelme.

További követelményként fogalmazza meg az EJEB, hogy az elkövetőnek már a büntetés kiszabásakor tisztában kell lennie azzal, hogy mit kell tenni, hogy szabadlábba bocsátását megfontolják. Mivel a hazai jog nem biztosít felülvizsgálati mechanizmust, itt az összeegyeztethetlenség már a büntetés kiszabásakor felmerül. EJEB az ügy kapcsán arra a megállapításra jutott, hogy a köztársasági elnöki kegyelem szabályozásának és gyakorlatának szigorúbb vizsgálata szükséges.³² A kérelmező büntetésének tényleges csökkenthetőségéhez kétség fér. Továbbá nincs megfelelő törvényi szabályozás sem arra nézve, hogy a kegyelem kiszabása során mely kritériumok és feltételek kerülnek mérlegelésre a kérelem elbírálásakor. A

²⁷ GÖNCZI (2015.) *i.m.* 15.

²⁸ Vinter and others v. United Kingdom, 66069/09. sz. 09.07.2013., 106. pontja (elérhető: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-122664%22%7D> letöltve: 2021.11.25.)

²⁹ Uo. 69. pontja

³⁰ LÉVAY: *i.m.* 593.

³¹ Uo. 594.

³² Uo. 595.

köztársasági elnök, illetve az igazságügy-miniszter sem köteles indokolni döntését, így az elkövető nem tudja megismerni, hogy mit kell tennie a kegyelem megadásáért.

Az ítélet megállapítja, hogy megvalósult a panaszossal szemben az Egyezmény 3. cikkének sérelme. Az EJEK külön említést tesz arról, hogy az ítélet megfelelő végrehajtása a felülvizsgálati rendszer reformjában valósulhat meg, garantálva, hogy minden esetben vizsgálat tárgyát képezze a büntetés fenntartásának legitim indoka, valamint a fogvatartottak tájékoztatása arról, hogy mit kell tenniük azért, hogy részesülhessenek a feltételes szabadlábra kedvezményében. A döntés végrehajtása érdekében az Országgyűlés a 2014. évi LXXII. évi törvénnyel kiegészítette a 2013. évi CCXL. törvényt (Bv. tv.) a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt kötelező kegyelmi eljárás intézményével.³³

Viszonylag friss magyar vonatkozású ügy kerül rövid ismertetésre, amiben az EJEK 2021. június 17-én hozott ítéletet. A *Sándor Varga v. Hungary* ügynek négy magyar állampolgár kérelmezője volt, akik súlyos, élet elleni bűncselekmények elkövetése miatt feltételes szabadlábra bocsátás kedvezményéből kizárt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték. Kérelmük alapját képezte a bevezetett kötelező kegyelmi eljárás intézménye, ami nem biztosítja a de facto mérsékelhetőséget, ezáltal megvalósul az Egyezmény 3. cikkének sérelme. Az EJEK héttagú kamarája 7:0 arányban megállapította az Egyezmény 3. cikkének sérelmét.³⁴ Az ítélet elvi alapját képezte az EJEK korábbi döntése, a T.P. and A.T. v. Hungary ügy, amelyben ugyanúgy kimondta, hogy a 40 éves felülvizsgálat nem alkalmas a büntetés de facto csökkentésére. Megjegyzendő, hogy a végső döntéshozó fórum szintén a köztársasági elnök. Imént említett ítélethez képest újdonságként jelentek meg az EJEK-nél azon megállapításai, hogy az alkotmányjogi panasz nem tekinthető hatékony jogorvoslatnak a kérelmezők esetében, valamint a 6 hónapos határidő vonatkozásában kifejtette, hogy „*elfogadhatónak tekinti azon kérelmeket akkor is, ha nem fordultak előzőleg alkotmányjogi panasszal az Alkotmánybírósághoz, továbbá az ügyekben a kérelem benyújtásának határideje az elítélt szabadon bocsátását követő hatodik hónap vége.*”³⁵

KONKLÚZIÓ

Álláspontom szerint a Német Szövetségi Alkotmánybíróság határozata tetten érhető az EJEK vonatkozó joggyakorlatában, hiszen mind a Német AB, mind az EJEK számára fontos a 3. cikkel való összeegyeztethetőség vizsgálatakor egy de facto mérsékelhetőséget biztosító felülvizsgálati rendszer megléte, mind pedig a személyiségben bekövetkezett változásokra fordított kiemelt figyelem.

Az izoláció, mint büntetőjogi cél egyes esetekben célravezető lehet, azonban nehéz meghúzni a határt, amikor még az elkövető megjavítható vagy teljes elzárása nélkülözhetetlen. A TÉSZ azért különleges a szabadságvesztés más formáihoz képest, mert azoknál mód nyílik a végrehajtás során a büntetési célok felülvizsgálatára, míg a TÉSZ esetében áll fenn az, hogy a bíró előre kinyilváníthassa, hogy a társadalom védelme az, ami indokolja, hogy az elítélt kitöltse büntetését. Mindezek alapján megállapítható, hogy egy nem mérsékelhető tartamú TÉSZ alapjogi szempontból vitatható megoldás.

FORRÁSJEGYZÉK

Könyvek

- [1] LÉVAY Miklós: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről különös tekintettel az emberi jogi szempontokra, in Fejes Zsuzsanna és Török Bernát, Pólay Elemér Alapítvány (szerk.): *Suum Cuique. Ünnepi tanulmányok Paczoly Péter 60. születésnapja tiszteletére*, 2016, Szeged.
- [2] LÉVAY Miklós: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről- Tóth Mihály publikációi és az Emberi Jogok Európai Bíróságának 2021. június 17-i ítélete alapján, in Czine Ágnes- Domokos Andrea – Lukács Krisztina (szerk.): *Studia in honorem Mihály Tóth*, 2021, Patrocinium Kiadó, Budapest.

³³ LÉVAY: *i.m.* 595.

³⁴ LÉVAY Miklós: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről- Tóth Mihály publikációi és az Emberi Jogok Európai Bíróságának 2021. június 17-i ítélete alapján, in Czine Ágnes - Domokos Andrea - Lukács Krisztina (szerk.): *Studia in honorem Mihály Tóth*, 2021, Patrocinium Kiadó, Bp., 307.

³⁵ LÉVAY: *i.m.* 308.

- [3] LUKÁCS Krisztina: Gondolatok a szabadságvesztés honi ellenőrző rendszeréről, in Czine Ágnes-Domokos Andrea- Lukács Krisztina (szerk.): *Studia in honorem Mihály Tóth*, 2021, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest.

Folyóiratok

- [1] BANA Lajos: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés kiszabási gyakorlata, in *Magyar Rendészet* 2014/6. szám
- [2] CZINE Ágnes: Életfogytiglan, élethossziglan a büntetés végrehajtási intézetben, avagy 40 évig tartó remény?, in *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/2. különszám, 1. kötet
- [3] DÁVID Lilla: A kötelező életfogytig tartó szabadságvesztés értelmezése a Kúria 3/2020. számú büntető jogegységi határozata kapcsán, in *Magyar Jog*, 2021/11. szám
- [4] GÖNCZI Gergely: A tényleges életfogytiglanra ítélt kötelező kegyelmi eljárása a brit határozatokat elbíró strasbourgi joggyakorlat fényében, in *Magyar Jog*, 2015/9. szám
- [5] GÖNCZI Gergely: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alapjogi vonatkozásai. Alkotmányos büntetőjog és a strasbourgi joggyakorlat, in *Acta Humana*, 2015/2. szám
- [6] JUHÁSZ Zoltán: Jog a reményhez, in *Fundamentum*, 1998/4. szám
- [7] POLGÁR András: Mi lesz veled TÉSZ? A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi megítélése, érvek, ellenérvek., in *Büntetőjogi tanulmányok XVI.*, 2015, Veszprém

Internetes források

- [1] BVerfG, Urteil vom 21.06.1977, 253. számú bekezdés (elérhető: <https://openjur.de/u/60105.html>, letöltve: 2021.11.10.)
- [2] GÖNCZI Gergely: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi megítélése érvek, ellenérvek, in *Mailáth György Tudományos Pályázat*, 2014. (elérhető: https://birosag.hu/sites/default/files/2018-08/18_dok.pdf, letöltve: 2021. 11. 16.)
- [3] Case of Kafkaris v. Cyprus 21906/4., 12.02.2008, 20. bekezdés (elérhető: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-85019%22%5D%7D>) letöltve: 2021.11.25.)
- [4] Vinter and others v. United Kingdom, 66069/09. sz. 09.07.2013. (elérhető: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-122664%22%5D%7D>) letöltve: 2021.11.25.)

Jogszabályok

- [1] Emberi Jogok Európai Egyezménye
- [2] Strafgesetzbuch

Egyéb

- [1] POLGÁR Péter: *Ad dies vitae. Az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozása, gyakorlata és végrehajtása*, 2017, doktori értekezés Pécs